

## O‘QUVCHILARNING MUSTAQIL ISHLARINI MAZMUNI VA TASHKIL ETILISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

**Qumrinso Saidaliyevna Usmonova**

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi

### ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada dunyoning rivojlangan davlatlarining oliy ta‘lim tizimida vitagen ta‘lim texnologiyalarini ishlab chiqish bilan bog‘liq holda o‘quvchilarning mustaqil bilim olishga motivatsiyasini shakllantirish, tahlili haqida ma‘lumotlar berilgan.

**Kalit so‘zlar:** mustaqil ta‘lim, pedagogik mexanizmlar, axborot, kommunikatsiya va raqamli texnologiyalar, harakatlar strategiyasida, ko‘nikma va malakalar tizimi.

### ABSTRACT

This article provides information on the formation and analysis of students' motivation to learn independently in connection with the development of vitagen educational technologies in the higher education system of the developed countries of the world

**Keywords:** independent education, pedagogical mechanisms, information, communication and digital technologies, action strategy, system of skills and competencies

### KIRISH

Jahon ta‘limi taraqqiyotida mamlakatimiz taraqqiyoti va uning ijtimoiy-iqtisodiy, milliy-madaniy ahvoli va kelajagini belgilashda mustaqil fikrlash madaniyatini shakllantirishning ahamiyati shubhasizdir. Mustaqil ta‘lim kompetensiyasi o‘quvchilarning mustaqil o‘z-o‘zini rivojlantirishiga, ularning kasbiy faoliyati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. – Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarning mustaqil ishlari samaradorligini oshirish yo‘llarini rivojlantirish texnologiyalarini yaratish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Dunyoning rivojlangan davlatlarining oliy ta‘lim tizimida vitagen ta‘lim texnologiyalarini ishlab chiqish bilan bog‘liq holda o‘quvchilarning mustaqil bilim olishga motivatsiyasini shakllantirish, tahliliy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. ko‘nikmalar. Xususan, masofaviy ta‘lim bilan bog‘liq



holda o'quvchilarning axborot bilan mustaqil ishlash kompetensiyasini shakllantirish imkoniyatlarini kengaytirish muhim ahamiyatga ega.

Respublikamizda oliy ta'limning harakatchanligini ta'minlash, iqtisodiyotning aniq tarmoqlarini hisobga olgan holda kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, ilg'or xorijiy tajriba asosida mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, undan samarali foydalanishning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqishga e'tibor qaratilmoqda. axborot, kommunikatsiya va raqamli texnologiyalar. O'zbekistan Respublikasini yanada rivojlantirish buyicha Harakatlar strategiyasida "uzluksiz ta'lim tizimi- ni yanada takomillashtirish yulini davom ettirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, meunat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga muvofik yukori malakali kadrlar tayyorlash" vazifalari belgilab berilgan.

Bu esa Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning mustaqil ishlari samaradorligini yo'llarini o'qitish jarayonida o'quvchilarning mustakil ta'limini tashkil etishning tashkiliy-uslubiy ta'minotini takomillashtirishni taqozo etadi.

Boshlang'ich maktabda matematikadan o'quvchilarning mustaqil ishlari qanday olib borilishini ko'rib chiqaylik.

## ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Oddiy matematika darslarida o'qituvchi bitta o'quvchini masalani yechish uchun doskaga chaqiradi va bu masalani yechishda jamoa qanday ishtirok etishini kuzatadi.

Bunday darslarni o'tkazish bilan bizni hech kim va hech narsa o'quvchilar topshiriqlarni mustaqil bajarishlariga ishontira olmaydi. Shunday o'quvchi borkiy, doskada yechish jarayonini yozib quyadi. U yoki bu o'quvchini shunday harakat qilishga undagan faktni aniqlash juda qiyin.

Sindagi mustaqil ishlar odatda 8 dan 15 daqiqagacha bo'lgan darslarda olib boriladi. Bunday ish ko'p hollarda testlarni o'tkazishdan oldin kuzatilgan o'qituvchilarning harakatidir.

So'nggi yillarda boshlang'ich sinf o'qituvchilari tomonidan o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish uslublarini takomillashtirish va takomillashtirish borasida muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Bunday ishlardan biri matematik diktantlardir. Kuzatishlar shuni ko'rsatadi. matematik diktantlar bir-biri bilan ma'no jihatdan bog'langan 3 - 5 so'zdan iborat. Diktantning to'liq matni bitta savolga tegishli bo'lib, ayrim hollarda 2-3 so'zdan iborat bo'lib, o'tgan darslar bilan bog'lanadi.

O'qituvchilari tomonidan 2021-2022 o'quv yilida o'tkazilgan shunday diktantlardan biri namunasi:

to'rtburchakning uchlari bor.

to'rtburchakning yon tomonida.

to'rtburchakning burchaklari bor.

Kvadratning burchaklari bor.

Bunday diktantlar yozishga boshlang'ich sinf o'quvchilari jalb etildi. Natijalar sifat va miqdor jihatdan tahlil qilindi. Diktant yozgan o'quvchilarning umumiy sonidan 58% ular bunday diktantlar tizimli ravishda o'tkaziladigan maktablarning o'quvchilari va 21% o'quvchilar qisman topshiriqni bajargan. qolganlari umuman javob bermadi.

O'qituvchilar hech qachon bunday diktantlar o'tkazmagan. Bunday matematik diktantlarni tashkil etish va o'tkazishda qo'yidagi kamchiliklar kuzatildi:

a) diktantlar paytida bezovtalik kuzatildi, ayrim hollarda doskaga matematik belgilar yozildi. Bunday diktant o'z maqsadiga erishmaydi.

b) diktant oldindan rejalashtirilmagan va o'quvchilarga diktant haqida oldindan xabar berilmagan. Diktant matni avval tanlanmagani matnda o'quvchilar uchun uzun va notanish savollar borligi kuzatildi.

Matematik diktantlarni o'tkazishda qushimcha qiyinchiliklarga yo'l qo'ymaslik uchun uni o'tkazishdan oldin oldindan tayyorgarlik qurish kerak. Agar geometrik diktant rejalashtirilgan bo'lsa, o'quvchilar chizmachilik buyumlarini olib kelishlari haqida oldindan ogohlantirilishi kerak. Bunday diktantlar odatda 6-7 darsni yakunlash uchun o'tkaziladi. Diktant uchun savollar qisqa, aniq va tushunarli bo'lishi kerak.

3-4 sinflarda matematik diktantlar bilan bir qatorda matematika insholari ham katta ahamiyatga ega.

O'quv materialining majburiy yozma asoslanishi o'quvchilarni darslik bilan alohida munosabatda bo'lishni, o'qiganlarini tasavvur qilish va taqqoslashni majbur qiladi. Bularning barchasi o'quvchilarning ijodiy faolligini anglatadi.

Matematik insholarning mazmuni, maqsadi va o'tkazish usullarini bilish uchun boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'rtasida surov o'tkazdik. Anketamiz savollariga javob bergan bu o'qituvchilar boshlang'ich sinflarda katta tajriba va tajribaga ega edilar.

## NATILALAR VA MUHOKAMA

Surov natijalarini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, respondentlarning 60 foizidan uz sinflarida matematik insholar yuk, 30 foizi esa, lekin juda kam. Biz insholarni rejalashtirish bilan tanishish va bunday darslarda qatnashish istagini bildirganimizda, deyarli barcha o'qituvchilar

bunday darslarni o'tkazishdan bosh tortishdi, chunki ularning fikriga ko'ra, bunday darslar o'quv rejasiga kiritilmagan.

O'qituvchilarning atigi 6 foizi matematika insholarini oldindan tuzilgan reja bo'yicha olib boradilar. Biz bu o'qituvchilarning darslarida qatnashib, ayrim vaziyatlarda ijodiy jihatlar bo'lgani bilan birga, kamchiliklar ham borligini kuzatdik.

3-sinf o'quvchilarining "Ko'pburchak, to'rtburchak va kvadrat" mavzusidagi matematik tarkibi tahlilini taqdim etamiz.

O'qituvchi tomonidan kompozitsiya uchun qo'yidagi reja tuzildi:

Ko'pburchak ta'rifi;

To'rtburchakning ta'rifi;

Kvadrat;

To'rtburchak va kvadrat o'rtasidagi munosabat;

To'rtburchak va kvadratning xossalari;

To'rtburchak va kvadrat o'rtasidagi farq.

Ushbu yozuvni tekshirish shuni ko'rsatdiki:

a) 35% o'quvchilar hatto insho rejasini tuza olmadilar;

b) O'quvchilarning yarmidan ko'pi ko'pburchak, to'rtburchak va kvadrat ta'riflarini to'g'ri yoritmagan;

v) O'quvchilarning ko'pgina ishlarida to'rtburchak va kvadrat xossalari noto'g'ri qiyoslangan;

d) chizmalar noto'g'ri, kupol tarzda tuzilgan va hatto ko'p xollarda bajara olishmagan;

e) Ko'pgina insholarda kitobdan matnlar mavjud, ularning nuqtai nazarlari bahslashmagan.

Yuqoridagilardan xulosa qilishimiz mumkinki, o'qituvchilarning uzlari insholarni tashkil etish va o'tkazish usullarini yetarli darajada bilmaydilar.

Matematik insholar mavzulari shunday tuzilgan bo'lishi kerakki, ular o'quvchilarning asosiy ommasi uchun ochiq bo'lishi kerak. O'quvchilarga yo'l-yuriq berish muhim, lekin ular uz ishlarida shaxsiy fikrlarni aks ettiradi. Bu ularni mulohaza yuritishga yunaltiradi va o'rganishga qiziqish uyg'otadi. Bularning barchasi uz-o'zini bajarishni o'quvchi qiladi. Mustaqil ishning bunday turlarida o'qituvchi uta ehtiyotkor bo'lishi, ishning murakkablashishiga yo'l qo'ymasligi kerak.

Bir qator maktablarda o'qituvchilar ishini kuzatish shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar bilimini tekshirish maqsadida ularning aksariyatida qisqa muddatli test sinovlari o'tkaziladi. Bu ishlar qo'yidagi kurinishda olib boriladi: har bir savol va topshiriqqa a), b), c), ...

javoblari beriladi, qaysi biri to'g'ri, to'liq va to'liq emas. Ishlar maxsus daftarlarda amalga oshiriladi. O'quvchilar ularga yozmaydilar, faqat ularning fikricha, to'g'ri bo'lgan javoblarni yozadilar.

Nazorat ishi davomida umumta'lim maktabi o'qituvchilar har bir o'quvchining darslik bilan mustaqil ishlash qobiliyatini aniqlash maqsadida har bir o'quvchiga xos belgilar quyadi. Test topshiriqlarini tekshirish va tahlil qilishda ushbu belgilar o'qituvchi tomonidan to'ldiriladi.

Nazorat ishlarini tekshirishda ushbu belgilar hisobga olinadi. Bu orqali o'qituvchi har bir o'quvchining individual xususiyatlarini aniqlaydi, ikkinchi tomondan, orqada qolganlarga yordam berish mumkin buladi.

Ushbu o'qituvchining tajribasi ibratlidir, chunki u nafaqat mustaqil ishlarni bajarishda o'quvchi/arning ma'lum faktlari va harakatlarini qayd etadi, balki keyingi ish paytida ularni bartaraf etish uchun yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarning sabablarini aniqlashga harakat qiladi va aksincha. ijobiy omillarni kullab-kuvvatlash, ularni rivojlantirish va mustahkamlash.

## XULOSA

O'quv jarayonida turli maqsadlarda didaktik maqsadlarda; o'quvchilarning o'quv faoliyatining xususiyatiga ko'ra va boshqalar foydalaniladigan o'quvchilar mustaqil ishlarining barcha turlari orasida asosiylari o'quvchilarning muammoni hal qilish uchun mustaqil ishi hisoblanadi.

birinchidan, masalaning nazariy masalani kitobdan mustaqil o'rganishdan ko'ra, uz samaradorligi bo'yicha muammolarni mustaqil hal etish yuqoriroqdir; chunki kitobdan nazariy savolni o'rganayotganda, o'quvchilar boshqa odamlarning mulohazalarini o'rganishlari kerak va muammoni hal qilishda ular o'zlari uchun fikr yuritishlari kerak;

Ikkinchidan, o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirish uchun sinfda ham, uyda ham mustaqil muammolarni hal qilish asosiy rol o'ynaydi;

Uchinchidan, maktab o'quvchilari maktab matematika kursida uz ifodasini topgan bilim, ko'nikma va malakalar tizimini matematika masalalarini mustaqil yechish bilan ongli va mustahkam o'zlashtiradilar. Bundan tashqari, matematik muammolarni mustaqil hal qilish jarayonida maktab o'quvchilari ijodiy shaxsga xos bo'lgan fazilatlarini tabiiy ravishda shakllantirishlari mumkin.

O'quvchilarning masalalar yechishdagi mustaqil ishi, agar o'quvchilar ushbu turdagi ishlarga puxta tayyorlangan bo'lsa, samarali bo'ladi.



## REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2009. – 36 b.
2. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni, “Xalq so‘zi”, 2020 yil 24 sentyabr, 202 (7704)-son.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash tug‘risida”Ti PF-5847-son Farmoni. [www.lex.uz](http://www.lex.uz)
4. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob xalkimiz bilan kuramiz - T.: O‘zbekiston. 2017. - 488 b.
5. Mirziyoev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 28 maydagi “Ilm-fan va oliy ta’lim soxasini rivojlantirish buyicha belgilangan vazifalar ijrosi”ga bagishlangan yigilishi. <http://edu.uz/uz/news/view/1422>

